

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
Muzeul Universității

Historia Universitatis Iassiensis

VI/2015

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” IAȘI

CONSILIUL EDITORIAL:

Stefan Albrecht (Römisch-Germanisches-Zentralmuseum, Mainz)
Pieter Dhondt (University of Eastern Finland, Joensuu)
Dorin Dobrinu (Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” al Academiei Române, Iași)
Gheorghe Iacob (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași)
Vasile Ișan (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași)
Victor Karady (Central European University, Budapesta)
Inge Knudsen (Coimbra Group Office, Brussels)
Hans-Christian Maner (Johannes Gutenberg-Universität, Mainz)
Andi Mihalache (Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” al Academiei Române, Iași)
Marina Mureșanu Ionescu (Université Jean Monnet, Saint Etienne)
Lucian Nastasă (Institutul de Istorie „George Bariț” al Academiei Române,
Cluj-Napoca)
Alexander Rubel (Deutsches Kulturzentrum, Iași, Institutul de Arheologie, Iași)
Cornel Sigmirean (Universitatea „Petru Maior”, Târgu Mureș)
László Szögi (Universitatea Eötvös Loránd, Budapesta)
Ion Toderașcu (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași)
Nicolae Ursulescu (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași)

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Florea Ioncioaia, redactor-șef (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)
Leonidas Rados, redactor-șef adjunct (Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” al
Academiei Române, Iași)
Cătălin Botoșineanu, secretar de redacție (Arhivele Naționale ale României, Iași)
Ovidiu Buruiană (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași)
Vasile Cotiugă (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași)
Bogdan-Petru Maleon (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași)
Ionuț Nistor (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași)
Ana-Maria Stan (Muzeul Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca)

Coperta: Bogdan Panțir

ISSN 2285 – 9071

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
MUZEUL UNIVERSITĂȚII

Historia Universitatis Iassiensis

VI/2015

SUMAR

VIAȚĂ ACADEMICĂ ȘI ISTORIE UNIVERSITARĂ/7

Florea IONCIOAIA

Diplomație și război cultural: Alexandru S. Sturdza, critic al universității germane.....9

Leonidas RADOS

Constantin Erbiceanu, profesor la Seminarul de la Socola (1868-1886).....57

PATRIMONIU ȘI BIBLIOTECONOMIE/187

Iuliana BRĂTESCU

*Extremitatea nordică a Podului Verde: morfologia spațiului și dinamica
sociabilităților urbane în Iași secolului XIX.....189*

Liviu BRĂTESCU

De la realitate politică la simbol. Inaugurarea statuii lui C.A. Rosetti (1903).....217

Carmen BĂDURĂ

*Cenzura în bibliotecile ieșene în perioada comunistă. Studiu de caz – Cartea din
fondul secret al Bibliotecii Județene „Gheorghe Asachi” Iași și al Bibliotecii Centrale
Universitare „Mihai Eminescu” Iași243*

DOCUMENTA/277

Mihail CIOBANU

Profesorul Dimitrie Alexandresco: o viață de om și câteva scrisori de familie inedite.....279

Lăcrămioara CHIHAIA

Corina Leon-Sombart și Garabet Ibrăileanu. Confidențe epistolare.....343

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE/393

Lucian Nastasă, Dragoș Sdrobiș (editori) – *Politici culturale și modele intelectuale în România*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2013, 425 p. (Ana-Maria Stan)/395; Ion I. Solcanu, *Ioan Hudiță: istoric, om politic și autor de jurnal*, București, Editura Enciclopedică, 2015, 642 p. (Marian Hariuc)/405; Livia Ciupercă, *Oreste Tafrali. Uitare-n neuitare*, Iași, Editura StudIS, 2015, 425 p. (Vasilica Mîrza)/415; Ion Didilescu, *Universitari din alte vremuri*, Iași, Editura „Ștefan Lupașcu”, 2010, 208 p. (Petronela Podovei)/419; Anca Filipovici, *Cărturarii provinciei. Intelectuali și cultură locală în nordul Moldovei interbelice*, Iași, Editura Institutul European, 2015, 221 p. (Cătălin Botoșineanu)/423; Grigore T. Popa, *Jurnalul unui savant român în America*, ediție îngrijită, note și postfață de Richard Constantinescu, prefață de Dumitru Radu Popa, București, Editura Filos, 2014, 302 p. (Cătălin Botoșineanu)/427; Cătălina Mihalache, Leonidas Rados (coordonatori), *Educația publică și condiționările sale (secolele XIX-XX)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015, 402 p. (Alina Frunză)/431; Nicoleta Roman (coordonator), *Copilăria românească între familie și societate (secolele XVII-XX)*, București, Editura Nemira, 2015, 416 p. (Alina Frunză)/435

În atenția colaboratorilor..... 439

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
MUZEUL UNIVERSITĂȚII

Historia Universitatis Iassiensis

VI/2015

CONTENTS

ACADEMIC LIFE AND UNIVERSITY HISTORY/7

Florea IONCIOAIA

Diplomatie et fracture culturelle: Alexandre S. Stourdza, critique de l'universités allemandes... 9

Leonidas RADOS

Constantin Erbiceanu, as a Professor at the Theological Seminary of Socola (1868-1886)..... 57

PATRIMONY AND LIBRARY SCIENCE/187

Iuliana BRĂTESCU

The Northern end of Podu Verde: Space morphology and dynamics of urban sociability in Iasi during the 19th century..... 189

Liviu BRĂTESCU

From political reality to symbol. The inauguration of C.A. Rosetti's statue (1903) 217

Carmen BĂDURĂ

The Romanian Libraries Censorship during Communism. The Secret Fund Books of the Public Library "Gheorghe Asachi" Iași and Central University Library "Mihai Eminescu" Iași. A Study Case..... 243

DOCUMENTA/277

Mihail CIOBANU

Professor Dimitrie Alexandresco: a lifetime and some unpublished family letters 279

Lăcrămioara CHIHAIA

Corina Leon-Sombart and Garabet Ibrăileanu. Epistolary confidences..... 343

BOOK REVIEWS/393

Communications..... 439

PATRIMONIU ȘI BIBLIOTECONOMIE

*

PATRIMONY AND LIBRARY SCIENCE

Extremitatea nordică a Podului Verde: morfologia spațiului și dinamica sociabilităților urbane în Iași secolului XIX

Iuliana BRĂTESCU

Cuvinte-cheie: *Iași, Ulița Copoului, Podul Verde, vecinătate, memorie*

Spațiul urban ieșean cuprinde și astăzi, după mai bine de un secol de cercetări privind evoluția procesului de urbanizare, numeroase elemente care așteaptă să fie investigate; ele oferă noi perspective asupra procesului de urbanizare locală din timpurile premoderne și moderne. Afirmția de față se sprijină pe contribuțiile recente realizate de cercetători, care privesc probleme relevante precum organizarea spațială a orașului, geografia simbolică, forme de solidaritate și sociabilitate etc. Dintre aceste contribuții le amintim pe cele care aparțin profesorilor Laurențiu Rădvan (structuri urbane ieșene)¹, Maria Magdalena Székely (cotidianul urban)² sau cercetătorilor Marius Chelcu (componentele vieții urbane)³, Dan Dumitru Iacob (vecinătăți, solidarități și sociabilități

¹ Laurențiu Rădvan, *Primul Târgușor din Moldova: Târgușorul Nicolina*, în *Orașe vechi, orașe noi, în spațiul românesc: societate, economie și civilizație urbană în prag de modernitate*, editor Laurențiu Rădvan, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, p. 119-173; Laurențiu Rădvan, Mihaela Rădvan, *Locuri și oameni din Iași. Considerații cu privire la începuturile Podului Roș*, în *Analele științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (serie nouă)*. Istorie, LX, 2014, p. 321-350 etc.

² Maria Magdalena Székely, *Douăzeci de stâneni de istorie ieșeană*, în *Retrospecții medievale – in honorem Professoris emeriti Ioan Caproșu*, editori Victor Spinei, Laurențiu Rădvan, Arcadie Bodale, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, p. 588-589.

³ Marius Chelcu, *Ulițe și mahalale: sensuri urbanistice (secolele XVII-XVIII)*, în *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”*, tom. XLIX, 2012, p. 71-78; idem, *Orașul moldovenesc de la jumătatea secolului al XVI-lea până la mijlocul secolului al XVIII-lea* (teză de doctorat), Iași, 2010; idem, *Aspecte din istoria breslelor ieșene: bărbierii și ciocli*, în *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”*, tom XLI/2004, p. 133-142 etc.

urbane)⁴ și Sorin Iftimi (morfologia urbană)⁵. Analiza pe care o vom realiza în prezentul demers face referire la una din componentele morfologiei urbane – trama stradală; propunem investigarea extremității nordice a uliței Podului Verde (actualul bulevard Carol I), cale de acces integrată tramei stradale a mahalalei Muntenimii. Intervalul de timp pe care îl avem în vedere cuprinde primele trei decenii (1800-1831) ale secolului al XIX-lea, perioadă în care denumirea Podul Verde a fost atribuită și folosită pentru desemnarea unui traseu al Drumului Copoului. Obiectivul principal al textului de față este acela de a identifica geografia spațială și cea simbolică ale unui teritoriu de la marginea orașului (ocupat astăzi de zona Universității „Alexandru Ioan Cuza” și împrejurimile sale). Vom prezenta evoluția Podului Verde, de la deschiderea uliței și până la jumătatea secolului al XIX-lea, elementele topografice cuprinse, dispunerea proprietăților, modalitatea de stabilire a vecinătăților și solidarităților teritoriale. Scopul demersului nostru este acela de a identifica dinamica unei zone urbane, care s-a transformat din una periferică, din punct de vedere geografic, în una centrală, din perspectivă socio-culturală, în secolul al XIX-lea.

Ulița – cale de acces și structură urbană

Analizat în ansamblu, prin intermediul mărturiilor documentare inedite răspândite prin diferite fonduri de arhivă, al descoperirilor

⁴ Dan Dumitru Iacob, *Elitele din Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Sociabilitate și divertisment*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015; idem, *Considerații metodologice privitoare la studiul vecinătăților urbane. Ulița Târgului de Sus din Iași în prima jumătate a secolului al XIX-lea (studiu de caz)*, în *Monumentul (Lucrările Simpozionului național „Monumentul – Tradiție și viitor”)*, nr. IX, 2008, p. 337-343 etc.

⁵ Sorin Iftimi, *Vechi planuri privitoare la Ulița Târgului de Sus din Iași (Bd. Independenței)*, în *Monumentul (Lucrările Simpozionului național „Monumentul – Tradiție și viitor”)*, vol. XI, coord. Mircea Ciubotaru, Lucian-Valeriu Lefter, Aurica Ichim, Sorin Iftimi, 2010, Iași, Editura Trinitas, p. 39-69; idem, *Piața Mihai Eminescu din Iași: repere istorice și cercetare arheologică*, în *Ioan Neculce*, serie nouă, nr. XX, 2014, p. 7-78 etc.

arheologice, dar și al patrimoniului mobil și imobil, spațiul urban ieșean poate fi definit, pe lângă alte elemente, de o varietate a structurilor administrative. Acestea au îmbrăcat diverse forme, inclusiv în același cadru temporal, așa cum a fost cazul structurilor socio-spațiale de tip *mahala*, *târg*, *uliță*, *parohie* sau *popor*⁶. Desemnând în numeroase cazuri o realitate urbană asemănătoare, folosite concomitent într-un cadru temporal specific⁷, aceste construcții terminologice au făcut parte din cultura urbană specifică orașului românesc pregătindu-l pentru epoca modernizării. O atare varietate a structurilor socio-administrative din centrele urbane poate fi reținută ca o reprezentare a aspectului cosmo-polit și dinamic al orașului românesc din perioada medievalității târzii, premodernității și modernității.

Încadrarea uliței în categoria structurilor urbane nu mai reprezintă o noutate în istoriografia orașului românesc⁸, modelul de cercetare privind centrele urbane din spațiul occidental⁹ fiind aplicat de cercetători

⁶ În cazul de față termenul *târg* este folosit cu sensul de structură administrativă, parte a unui oraș a cărei funcție principală era activitatea comercială. Cuvântul *popor* desemna comunitatea de orășeni din jurul unei biserici, sub forma unei parohii, având un înțeles mai mult religios decât urbanistic.

⁷ Încă din perioada de formare, secolele XV-XVII, structurile de tip mahala, uliță, popor sau parohie au fost folosite adesea pentru a desemna uneori aceeași realitate urbană, fiind folosite concomitent, deși o analiză riguroasă ne ajută să stabilim faptul că între acestea au existat diferențe socio-structurale importante. Vezi, printre altele, următoarele exemple: „Ulița Trapezănească”/„mahalaoa Stăpăzăniască” (*Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. III, *Acte interne (1691-1725)*, editor Ioan Caproșu, Iași, Editura Dosoftei, 2000, p. 293, nr. 216 – în continuare: *Documente Iași*), ulița/mahalaua Brăhăriei (*Documente Iași*, vol. II, *Acte interne (1661-1690)*, Iași, Editura Dosoftei, 2000, p. 472, nr. 528; p. 477, nr. 535), ulița/mahalaua/poporul Curelarilor (*ibidem*, p. 503, nr. 567; p. 528, nr. 594; p. 550, nr. 624). Vezi și argumentația realizată de Marius Chelcu, *op. cit.*, p. 71-72.

⁸ Dan Dumitru Iacob, *Considerații metodologice privitoare la studiul vecinătăților urbane*, loc. cit., p. 337-343; Sorin Iftimi, *Vechi planuri privitoare la Ulița Târgului de Sus din Iași*, loc. cit., p. 39-69; Maria Magdalena Székely, *op. cit.*, p. 588-589.

⁹ Adrien Friedman, *Paris, ses rues, ses paroisses, du Moyen Age a la Révolution*, Paris, 1959; François Bédarida, *La Vie de quartier en Angleterre: enquêtes empiriques et approches théoriques*, în *Le Mouvement Social*, nr. 118, 1982, p. 10-20; Arlette Farge, *Vivre dans la rue à Paris au XVIIIe siècle*, Paris, Gallimard, 1979; Josiane Teyssot, *La rue médiévale: un espace nommé et délimité*, în *L’Historien en quête d’espaces*, edité par Jean-Luc Fray,

și pentru cele din centrul și estul continentului. Pentru a rezuma o argumentație amplă care justifică această încadrare și care, dat fiind spațiul limitat al textului, va fi analizată într-o viitoare cercetare, trebuie amintit faptul că uliței i se recunoaște, pe lângă înțelesul strict geografic, de cale de acces, componenta socială pe care a dezvoltat-o. Acestui rol social, deținut în economia comunităților urbane, i s-a adăugat și statutul de element de agregare a aglomerărilor formate în cadrul orașului. Astfel, ulița reprezintă în cazul de față un țesut urban complex, un ansamblu în care elementele (precum grupurile de locuințe, reperele urbane, morfologie urbană, amenajări teritoriale) sunt influențate și chiar dictate adeseori de relațiile sociale dintre membrii comunității, și ne referim aici la relații de tipul vecinătăților, al celor etnice, familiale sau profesionale. Strada devenea astfel indicatorul vieții urbane, punctul de unificare pentru funcțiile economice, utilitare și sociale¹⁰. Prin urmare, ulița este o structură urbană individuală, dezvoltată însă la o scară mai redusă decât cea aplicată zonelor largi, mahalalelor sau cartierelor, spre exemplu. Formate din cel puțin două-trei familii, comunitățile de uliceni sunt legate prin forma de vecinătate geografică existentă, principala relație de comunicare dintre orășeni fiind spațiul pe care aceștia îl au/iau în stăpânire, în mod simbolic, formându-și propria percepție asupra lui. În majoritatea cazurilor această formă de vecinătate depășea cadrul

Céline Pérol, Clermont-Ferrand, Presses Universitaires Blaise-Pascal, 2004, p. 317-328; Catharina Lis, Hugo Soly, *Neighbourhood Social Change in West European Cities: Sixteenth to Nineteenth Centuries*, în *International Review of Social History*, vol. 38/1993, nr. 1, p. 1-30; Daniel Roche, *Le peuple de Paris. Essai sur la culture populaire au XVIIIe siècle*, Paris, Aubier, 1981, p. 253; D. Garrioch, *Neighbourhood and Community in Paris, 1740-1790*, Cambridge, Cambridge University Press, 1986, p. 227-228; vezi și Daniel Roche, *De l'histoire sociale a l'histoire socio-culturelle*, în *Mélanges de l'École Française de Rome. „Moyen Age-Temps Modernes”*, Rome, t. 91, 1979, nr. 1, p. 9-19.

¹⁰ Dan Dumitru Iacob, *Elitele din Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, ed. cit., p. 111.

impus de apropierea fizică, răspunzând nevoilor mai complexe determinate de proximitatea geografică rezidențială¹¹.

Cum analiza istorică a unei colectivități, indiferent de mărime sau formă, impune ca punct de plecare cadrul geografic ocupat, nu trebuie pierdut din vedere faptul că acest proces de analiză duce la o individualizare a spațiului cercetat, din punctul de vedere al geografiei simbolice. Mai precis, în cazul de față, investigarea procesului de fragmentare a parcellarului ieșean existent în jurul uliței Podul Verde – principalul obiectiv al prezentului studiu – este realizată în strânsă legătură cu stratificarea socială; ierarhia urbană a uliței este acaparată de prezența marilor familii boierești, memoria colectivă urbană reținând zonă ca pe una distinctă, o mahala boierească. Nu trebuie uitat nici faptul că ulița la care facem trimitere este parte componentă a tramei stradale dintr-o structură urbană mult mai amplă și anume a mahalalei Muntenimii, zonă rezidențială (spațiul locativ) în perioada studiată, ocupată de familiile marilor boieri ai Moldovei, cel puțin pentru zona de mijloc și de sus a mahalalei¹². Faptul acesta a diferențiat-o de construcția morfologică și de țesutul urban din zona de târg sau din vatra orașului, în etapa orientală a Iașilor, atunci când s-a format rețeaua stradală din partea nordică a orașului¹³. Acest element de identificare socială a reprezentat, încă de la formarea uliței Podul Verde, unul din elementele centrale ale identității urbane, legând individul de colectivitatea în care

¹¹ Max Weber, *Économie et société*, vol. II, *L'organisation et les puissances de la société dans leur rapport avec l'économie*, Paris, Plon, 1971, p. 380.

¹² Pentru istoricul mahalalei Muntenimii vezi Iuliana Stavarachi, *Considerații cu privire la cercetarea structurilor socio-spațiale din orașul Iași. Mahalaua Muntenimii până la 1800. Timp și spațiu*, în *Analele științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (serie nouă)*. Istorie, tom LX, 2014, p. 307-321.

¹³ Despre înfățișarea și trăsăturile tramei stradale rezidențiale, de mahala, din orașele otomane de tip balcanic, tipologie în care poate fi încadrată și cea a orașului din Țările Române, din perioada secolelor XVII-XVIII, vezi studiul lui Pierre Pinon, *Essai de définition morphologique de la ville ottomane des XVIIIe-XIXe siècles*, în *La culture urbaine des Balkans (XVe-XIXe siècles)*, vol. 3, *La ville dans les Balkans depuis la fin du Moyen Age jusqu'au debut de XXe siècle*, editor Nikola Tasić, Belgrad-Paris, SANU, 1991, p. 149-151.

era integrat și de cadrul geografic pe care-l ocupa. Identitatea urbană a Podului Verde, formată dintr-o aglomerare de memorii, concepții, interpretări și raportări față de spațiul locuit și amenajat, s-a încheiat la scurt timp după apariția uliței, la începutul secolului al XIX-lea. Tot atunci Ulița Mare, ce avea ca punct de plecare principalul edificiu administrativ al orașului, Curtea Domnească, a fost prelungită până spre vârful Copoului, suprapunându-se Podului Verde¹⁴, fapt care a culminat, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cu stabilirea, în partea superioară a căii de acces, a unor instituții culturale importante ale orașului (teatrul, universitatea, instituții școlare etc.).

Urbanizarea spațiului nordic al Iașilor

Pentru o bună înțelegere a evoluției extremității nordice a Podului Verde se impune o prezentare a cadrului geografic din această parte a Iașilor, dar și a procesului privind deschiderea uliței. Ultimele decenii ale veacului al XVIII-lea au transformat periferia nordică a Iașilor, așezată la baza dealului Copou și încadrată mahalalei Muntenimii de Mijloc și de Sus, în principala zonă urbană, sub raportul dezvoltării teritoriale. Acest fapt s-a datorat morfologiei urbane a arealului geografic la care ne referim. Aflată departe de lunca inundabilă a Bahluiului și de terenurile mlăștinoase din jurul apei, care pe alocuri nu permiteau dezvoltarea spațiului locativ, partea nordică urca dealul Copoului, al cărui principal dezavantaj era existența unor pante abrupte. O astfel de porțiune abruptă, cea mai importantă din zona nordică, se afla la baza dealului Copou. Aceasta era limitată de ulița și terenurile aflate în fața bisericii Sf. Nicolae cel Sărac, ctitoria pârcălabului Luca, și de Drumul Păcurarilor, care pleca din preajma aceleiași biserci urcând spre hramul

¹⁴ Încă din deceniile primei jumătăți a secolului al XIX-lea se poate observa prelungirea denumirii de Ulița Mare spre calea de acces ce urca Copoul. Într-o hartă realizată în 1826, Ulița Copoului apare sub denumirea de *Ulița Mare spre Copou la deal*. Arhivele Naționale Iași (în continuare: ANI), Documente, CDIII/138 (1826), f. 1.

Prepadoamnei Parascheva. Râpa cea mare/Râpa Muntenimii (actuala Râpă Galbenă), căci despre ea este vorba, așa cum a fost reținută de memoria colectivă a comunității din zonă, a fost reperul principal care a marcat, așa cum documentele o arată, topografia mahalalei nordice a Iașilor. Spre râpă „curgeau apele de deal”, dinspre Copou, care luau adesea forma unor râuri de mici dimensiuni¹⁵; acestea și-au săpat calea din vârful Copoului, alături de șiroaiele apărute în urma ploilor torențiale, așa cum fusese cazul celor din anul 1804¹⁶. Ajungând în râpă apele au adâncit-o, mărindu-i suprafața de la an la an¹⁷. Râpa de la baza Copoului a fost elementul care a „dictat” practic morfologia urbană din jurul său, căile de acces și parcelarul zonei fiind dispuse în funcție de evoluția ei. Astfel, pentru a evita surparea construcțiilor și a drumurilor, mahalagii au ocolit-o prin partea nord-estică, evitând așezarea pe malul său și urcând tot mai mult dealul Copoului sau înaintând cu locuirea pe ambele părți ale Drumului Păcurarilor, în special pe partea dreaptă, spre Copou. Formarea aglomerărilor locative în zonă s-a desfășurat după atestarea Muntenimii de Sus (1749)¹⁸, a cărei principală cale de acces a fost Drumul Copoului/Ulița Copoului, dezvoltându-se spre sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor.

În planurile orașului Iași realizate în această perioadă, la inițiativa administrației rusești sau a celei locale, în 1769¹⁹, 1789²⁰, 1790²¹,

¹⁵ Vezi *Harta locului Sfântului Nicoale și a megieșilor cu care biserica au avut pricini* din 1807 iunie 20 (ANI, *Documente*, DCCXCIII/21, f.1); Mircea Ciubotaru, *Lexic și toponimie din Moldova*, în *Anuarul de Lingvistică și Istorie Literară*, tom XLVII-XLVIII, 2007-2008, București, p. 312; Sorin Iftimi, *Vechi planuri privitoare la Ulița Târgului de Sus din Iași*, loc. cit., p. 63.

¹⁶ Gh. Ghibănescu, *Catastihul Iașilor din 1755*, în *Ioan Neculce*, fasc. 1/1921, p. 27.

¹⁷ *Ioan Neculce*, fasc. 5/1925, p. 142, nr. XXX.

¹⁸ *Documente Iași*, vol. V, *Acte interne (1740-1755)*, 2001, p. 386-387, nr. 610.

¹⁹ ANI, *Planuri și Hărți*, nr. 1131/1769.

²⁰ Planul este reprodus la Maria Mariana Șlapac, *Arta Urbanismului în Republica Moldova*, Academia de Științe a Moldovei, Chișinău, 2008, p. 79.

²¹ ANI, *Planuri și Hărți*, nr. 1132/1790.

respectiv 1819²², se poate observa fragmentarea incipientă a parcellarului existent, în loturi întinse, de forme dreptunghiulare, dispuse de-a lungul Uliței Copoului. Fenomenul de fragmentare a continuat în toată această perioadă, ducând la împărțirea loturilor întinse în parcele reduse, în special în planul doi al mahalalei. Loturi întinse s-au păstrat la ulița principală, de unde se bifurcau căile de acces secundare, ulițe și ulicioare, care sfârșeau majoritatea la marginea unei proprietăți sau într-o fundătură impusă de topografia zonei. Un alt reper temporal al procesului de urbanizare a arealului geografic analizat aici este anul 1760, atunci când, în urma daniei făcute de Ioan Theodor Calimah, a fost ridicată biserica cu hramul celor Patruzeci de Mucenici, la marginea târgului, „în capul Muntenimii de Sus despre Copou”²³, spre folosul și pentru necesitățile liturgice ale comunității Muntenimii de Sus, așezată în locuințele răsfirate de o parte și de alta a Uliței Copoului. Până la realizarea planului topografic din 1819, dezvoltarea urbanistică a zonei s-a realizat în special înspre zonele laterale, înaintându-se spre Drumul Sării și coborându-se în partea opusă, spre Drumul Păcurariului, în lungime ajungând până în zona actualei universități, mai sus de aceasta fiind așezată bariera orașului²⁴. Un alt indicator care a favorizat și dezvoltat procesul de urbanizare a marginii de nord a Iașilor, spre Copou, a fost folosirea Drumului Copoului ca drum de acces spre zona de promenadă din afara orașului, de la Copou, formată în secolul al XVIII-lea, și care s-a impus ca un loc de promenadă elitist, al boierimii ieșene, rămânând spre a fi frecventate de orășeni locurile din jurul

²² Giuseppe von Baiardi, *Plan iconographique de la ville de Jassy dédié à son altesse monseigneur le prince régnant de Moldavie Michel de Grégoire Soutzo*, Iași, 1819.

²³ *Documente Iași*, vol. VI, *Acte interne (1756-1770)*, editor Ioan Caproșu, Iași, Editura Dosoftei, 2002, p. 264-265, nr. 309.

²⁴ Giuseppe von Baiardi, *Plan iconographique de la ville de Jassy*. Vezi Figura 3.

mănăstirilor Cetățuia, Galata sau Frumoasa²⁵. După înființarea foișorului de la Copou de către Nicolae Mavrocordat și refacerea lui de către Matei Ghica²⁶, Drumul Copoului a fost necesar nu doar pentru comunicarea spațială mai facilă a mahalagiilor nordici ai Muntenimii, ci și pentru trăsurile folosite pentru plimbarea la Copou, fapt care a impus anumite cerințe de ordin edilitar precum o lățime adecvată sau alinierea și podirea drumului²⁷.

Podul Verde – începuturi, trasee și limite

Așa cum am menționat, accesul spre zona Copoului și ieșirea nordică din oraș se realiza la început de secol XIX pe Drumul Botoșanilor, cale de acces formată în secolul al XVIII-lea, care tăia dealul în două, împărțind de-a lungul terenul de aici aflat în directă subordonare a domniei. O parte a acestui teritoriu fusese împărțită în loturi mari, dăruite diferiților boieri din familiile Balș, Cantacuzino, Ghica, Bogdan, Costachi, după anul 1750, în special extremitățile, dinspre răsărit (Sărărie) și apus (Păcurari și Bahlui), majoritatea loturilor din mahalaua de sus fiind dăruite de Ioan Theodor Calimachi²⁸. Drumul Copoului (Ulița Copoului, Podul Verde) a fost deschis la jumătatea secolului al XVIII-lea, înainte de anul 1762, atunci când era amintit ca parte componentă a tramei stradale din Muntenime²⁹, alături de Drumul

²⁵ Dan Dumitru Iacob, *Elitele din Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, ed. cit., p. 114-115. Vezi și paginile următoare pentru definirea promenadei ca fenomen socio-urbanistic.

²⁶ *Cronica Ghiculeștilor: istoria Moldovei între anii 1695-1754*, ediție îngrijită de Nestor Camariano și Ariadna Camariano-Cioran, București, Editura Academiei Române, 1965, p. 71, 679.

²⁷ *Uricariul sau colecția de diferite acte care pot servi la Istoria Românilor* (în continuare: *Uricariul*), editor Theodor Codrescu, vol. X, Iași, 1888, p. 88; Dan Bădăraș, Ioan Caproșu, *Iașii vechilor zidiri până la 1821*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2007, p. 280.

²⁸ Despre acest domn, care a stat pe tronul Moldovei doar trei ani (1758-1761), documentele spun că „dăruise în zilele măriei sale [...] locul acestor mahalale” (*Documente Iași*, vol. VI, p. 629, nr. 722).

²⁹ *Documente Iași*, vol. VI, p. 379-380, nr. 416.

Păcurarilor. Datorită apropierii de Râpa Muntenimii, atât Drumul Botoșanilor, cât și Drumul Mare, al Păcurarilor, au fost „măcinate” de-a lungul vremii de mai multe ori, fapt care a determinat schimbarea traseului în partea de jos, urcându-i capătul sudic, dinspre râpă spre baza dealului, în zona Pieței Mihai Eminescu de astăzi. Despre traseul inițial și începutul Drumului Botoșanilor cercetătorii au opinii diferite, iar investigarea istoricului căii de acces este abia la început. Principala întrebare este cea cu privire la traseul său. Nu este aici cazul și locul pentru a realiza o istorie a începuturilor acestui drum, însă se impun câteva precizări.

Din Muntenimea de Mijloc și Ulița Târgului de Sus se înainta spre Copou pe o veche uliță ce avea să devină mai târziu strada Asachi, apoi Română și Karl Marx, actuala stradă Lascăr Catargiu, uliță ce cobora din Muntenimea de Sus și sfârșea în Muntenimea de Mijloc, pe ulița ce mergea de la Sfântul Nicolae cel Mic spre Sfântul Spiridon. Denumirea din secolul al XVIII-lea, *uliță ce merge spre Copou*, îi fusese oferită de comunitatea din jur și se încadra toponimiei colective ce cuprindea și alte căi de acces aparținând tramei stradale din Muntenimea de Mijloc³⁰ așezate între mănăstirea Sf. Spiridon și Drumul Hotinului (Sărăria) și care au primit aceeași denotație, în lipsa unui nomenclator modern. După închegarea zonei de locuire de pe dealul Copoului, numită Muntenimea de Sus, în a doua jumătate din secolul al XVIII-lea, orașenii au fost nevoiți, după obiceiul vremii, să deschidă un drum nou, mult mai practic. Acesta avea ca punct de plecare în extremitatea sudică, capătul râpei dinspre Muntenime, acolo unde se unea cu Drumul Păcurarilor, în zona actualei Piețe Mihai Eminescu, formată pe locurile și cimitirele unite ale celor două biserici din zonă, Sf. Nicolae ce Sărac și Sf.

³⁰ Mircea Ciubotaru, *op. cit.*, p. 312, nota 7.

Parascheva³¹. Deschiderea uliței noi, paralelă cu vechiul traseu, a fost încadrată cronologic la începutul secolului al XIX-lea³², în jurul anul 1800. O analiză riguroasă a documentelor zonei, publicate în colecția de *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, precum și a surselor inedite de arhivă, ne ajută să stabilim o vechime mult mai mare a traseului urban, fapt propus în cercetările urbane mai recente ale zonei³³. Noul drum ce mergea la Copou (fostul Pod Verde, apoi bulevardul Carol) este atestat încă din primele decenii ale celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea, ulița fiind menționată ca reper topografic în diferite documente, începând cu anii 1760-1800, sub diferite denumiri: Ulița ce merge la / coboară de la Copou, Drumul Copoului sau Drumul Botoșanilor³⁴. O analiză a reperelor topografice oferite în aceste documente de proprietate urbană din Muntenimea de Sus ne arată că Drumul Copoului, menționat în toate aceste surse, a fost deschis în secolul al XVIII-lea și că accesul spre Copou se realiza pe traseul existent și astăzi, dar care a suferit mici modificări topografice în urma unor închideri ale drumului, alinieri sau a unor lucrări edilitare.

În fine, dacă mai era nevoie de un argument în plus, acest fapt este atestat și la începutul secolului al XIX-lea, când aflăm dintr-o mărturie hotarnică faptul că locul deținut în Muntenime de spătarul

³¹ Vezi studiul amplu și detaliat, care urmărește evoluția istorică a zonei ocupate de Piața Mihai Eminescu, realizat de Sorin Iftimi, *Piața Mihai Eminescu din Iași...*, loc. cit., p. 7-78.

³² Gh. Ghibănescu și C. Cihodaru plasează deschiderea actualului drum spre Copou la începutul secolului al XIX-lea, în jurul anului 1800 (*Istoria orașului Iași*, vol. I, coord. Constantin Cihodaru, Gheorghe Platon, Iași, Editura Junimea, 1980, p. 355; Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 27).

³³ Vezi cercetările asupra zonei realizate de Sorin Iftimi, *Piața Mihai Eminescu din Iași...*, loc. cit., p. 18-22; Mircea Ciubotaru, *op. cit.*, p. 312; Dan Bădăraș, Ioan Caproșu, *op. cit.*, p. 280.

³⁴ *Documente Iași*, vol. VI, p. 379-380, nr. 416 (locul lui Vasile Șoroagă și al proprietăților din jur, aflate între Drumul Copoului și cel al Păcurarilor, în preajma bisericii Prepadoamna Parascheva); vol. VIII, *Acte Interne* (1781-1790), 2006, p. 84, nr. 64; p. 86-87, nr. 65 (locurile boierilor Matei Ghica, Matei și Iordache Cantacuzino aflate pe partea stângă, dinspre Păcurari a Drumului Copoului, în preajma Drumului Aparilor); p. 507-508, nr. 400 (locul lui Andrei Mogâlde din vecinătatea cimitirului bisericii Sf. Nicolae – actuala Piață Mihai Eminescu) etc.

Mihalache Luca se „megieșești cu drumul ci mergi la Copou, ci se numește din vechiu Drumul Botoșanilor”³⁵, dar și din alte surse ale vremii³⁶. Drumul a împărțit Dealul Copoului pe verticală și a urcat, treptat, tot mai mult pe versant, odată cu extinderea suprafeței orașului, fiind continuat spre nord de drumul ce mergea spre Botoșani. Integrat tramei stradale din zona Muntenimii de Sus în jurul anului 1750, acesta trebuie să fi fost deschis ca urmare a procesului de fragmentare a parcelarului ieșean nordic, atunci când au fost oferite daniile făcute de Ioan Thedor Calimah, în Muntenimea de Sus³⁷.

Denumirea folosită în primele decenii ale veacului al XIX-lea a fost cea de Podul Verde, ulița devenită principala cale de acces a mahalalei nordice a Muntenimii căpătând în perioada analizată și o semnificație simbolică. Aceasta a reprezentat un spațiu socio-cultural aparte în peisajul tramei stradale ieșene. Prin Podul Verde orășenii aveau acces spre zona de promenadă de la Copou formată din foișorul, apoi grădina construită în zonă de domnii Ghiculești și Sturzești, iar de-a lungul traseului său s-a format treptat spațiul locativ al boierimii ieșene. Toponimul nou atribuit, Podul Verde, făcea trimitere mai întâi la podul nou format pe vechiul drum al Copoului, lucrare edilitară realizată la începutul secolului al XIX-lea, prin podirea cu bârne din anul 1801³⁸. Verdele era culoarea vopselelor folosite pentru marcarea podețului de la capătul sudic al drumului Copoului, construcție care tăia pârâul ce aduna apele

³⁵ *Documente Iași*, vol. X, *Acte interne (1796-1800)*, editor Ioan Caproșu, 2007, p. 293, nr. 315.

³⁶ La „drumul ce mergi la Copou, ce se numește și Drumul Botoșanilor”, aveau locuri și boierii Dracachi Roset sau Manolachi Balș (ANI, Documente, MLX/2 (1804), f. 1; MLX/3 (1811), f. 1).

³⁷ *Documente Iași*, vol. VI, p. 300-301, nr. 349 (o danie făcută lui Gheorghe armașul, căruia îi dă un loc „alătura cu drumul ce mergi la Copou”, este doar un exemplu în acest sens, de mila domnului beneficiind, prin cedarea unor terenuri, atât boieri mari și mici, cât și simpli orășeni, în special slujitorii domnești). Vezi și *Documente Iași*, vol. VIII, *Acte interne (1781-1790)*, 2005, p. 84-85, 2007, nr. 64.

³⁸ *Uricariul*, vol. X, p. 87.

de la Copou și cobora pentru deversarea în Râpa cea Mare a Muntenimii³⁹. Cum toponimele relevă cel mai fidel memoria spațiului urban, denumirea de Podul Verde nu face o excepție în acest sens, culoarea verde fiind întâlnită și în corelație cu alte simboluri utilizate în zonă; un exemplu în acest sens este denumirea de *Poarta Verde* oferită penitențiarului amenajat în casa Canano, de pe ulița Păcurarilor, vizavi de actuala clădire a Bibliotecii Mihai Eminescu⁴⁰. O altă posibilă explicație, ar putea fi folosirea culorii verde pentru înfrumusețarea exteriorului construcțiilor boierești, a porților și zaplazurilor proprietăților așezate pe Drumul Copoului, așa cum se obișnuia și la alte reședințe ale elitei ieșene din cuprinsul orașului aflate pe Ulița Mare⁴¹.

Variația limitelor spațiale a reprezentat o altă realitate care a îngreunat analiza spațiului urban premodern. Folosirea reperelor topografice întâlnite în documente ajută însă la o mai bună aproximare a lor. Reperele urbane, indiferent de tipologie, cu ajutorul simbolisticii cu care au fost înzestrate, ne ajută să folosim memoria ca pe un element spațial propriu-zis. Corelarea informațiilor care ne sunt oferite de sursele cartografice ale orașului din această perioadă – reduse, ce e drept – cu cele documentare trasează limita de la extremitatea nordică a orașului, inclusiv punctul de plecare a Podului Verde. Dacă la jumătatea secolului al XVIII-lea documentele identifică marginea Iașilor cu zona de la nord de Râpa Galbenă, dintre capătul Uliței Strâmbe, fostă a Pârvuleștilor, a bisericii Sf. Nicolae cel Sărac (actuala Casă a Studenților) și locul bisericii Prepadoamna Parascheva⁴², în doar câteva decenii dezvoltarea urbană a cunoscut un ritm mult mai alert. Acest fapt a dus la așezarea locuințelor de-a lungul Drumului Copoului și împingerea graniței nordice spre

³⁹ Explicație privind proveniența numelui de Podul Verde la Mircea Ciubotaru, *op. cit.*, p. 312.

⁴⁰ Sorin Iftimi, *Piața Mihai Eminescu din Iași...*, loc. cit., p. 7.

⁴¹ Vezi exemplul palatului Rosetti-Roznovanu „cu porți de lemn boite în verde” în Dan Dumitru Iacob, *Elitele din Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, ed. cit., p. 51.

⁴² ANI, Planuri și Hărți, nr. 1131/1769; vezi și *Documente Iași*, vol. VI, p. 283-284, nr. 329.

Copou, fapt surprins foarte bine în planul topografic din 1789⁴³. La începutul secolului al XIX-lea punctul de pornire a Podului Verde se regăsea pe locurile unite ale bisericilor Prepadoamna Parascheva și Sf. Nicolae cel Sărac, tăindu-le în două; în planul orașului întocmit în 1819, Podul Verde avea capătul sudic în „colțul casei Beldiman”, fosta proprietate a lui Manolachi Balș, ridicată pe locul bisericii Sf. Nicolae cel Sărac⁴⁴, reper spațial care a rămas neschimbat în următoarele decenii.

În privința capătului nordic al Podului Verde, datele sunt și mai dificil de identificat spațial, deoarece acesta a suferit modificări odată cu extinderea teritorială a zonei, urcând tot mai mult dealul Copoului. Astfel, limita nordică a traseului, una flexibilă, a fost împinsă odată cu fragmentarea parcellarului din zonă și amenajarea teritorială incipientă a spațiului cuprins. Acest fapt impune o analiză a extremității nordice a Podului Verde în anumite perioade ale parcursului său, în primele decenii ale veacului al XIX-lea. O primă detaliere a situației zonei datează de la începutul secolului și apare într-o hartă întocmită pentru locurile bisericii Sf. Nicolae cel Sărac, datată la 20 iunie 1807⁴⁵. Documentul cartografic limitează zona nordică a Iașilor în preajma Drumului Sării, care intra în Muntenime prin Păcurari, urmând traseul străzii Carp, actuala Ibrăileanu, tăind Podul Verde și coborând spre Muntenimea de Mijloc pe traseul străzii Coroi, actuala Vasile Pogor, și spre Nicolae Gane. Dincolo de această zonă, terenul de o parte și de alta a Podului Verde este însemnat ca „locuri nemegieșite” (neînvecinate), făcând trimitere probabil la unele așezări neînseminate scopului pentru care fusese întocmită harta. Acest lucru nu semnifică însă că ulița Podului Verde sfârșea în preajma Drumului Sării, ea continua pe Copou. Analiza atentă a documentelor existente, precum și a planului topografic din 1819 ne

⁴³ Mariana Șlapac, *op. cit.*, p. 79. Vezi Figura 1.

⁴⁴ Giuseppe von Baiardi, *Plan iconographique de la ville de Jassy*.

⁴⁵ *Harta locului Sfântului Nicolae și a megieșilor cu care biserica au avut pricină. Făcută de inginer*, ANI, Documente, DCCXCIII/21 (1807), 2 f. Vezi Figura 2.

arată însă o prezență sporită a unor proprietari, în special din rândul boierilor, cu reședințe la Ulița Copoului sau în imediata sa vecinătate, care ocupau locurile indicate pe hartă, încă din secolul al XVIII-lea⁴⁶. În preajma anului 1811 ulița ajungea până la colțul de jos a terenului actualei universități, la intersecția altor două ulițe⁴⁷. Pe partea dreaptă din capătul lotului deținut de Ștefăniță Sturza, apoi de fiul său Săndulache⁴⁸, pleca ulița spre biserica celor Patruzeci de Mucenici, care sfârșea în proprietatea întinsă a lui Ion Gheuca și pe ulița veche a Botoșanilor⁴⁹. Pe partea stângă, ulița „pe din sus de cișmeaua Păcurarilor”, viitoarea stradă Toma Cozma⁵⁰, despărțea proprietățile Bălșeștilor, Ghiculeștilor de cele ale familiilor Cantacuzino, Conachi sau Greceanu⁵¹ și cobora apoi, prin fața bisericii Toma Cozma, spre Păcurari.

Planul orașului Iași din 1819 realizat de Baiardi reține ca limită pentru așezările de pe Podul Verde colțul sudic al terenului Universității, ulița sfârșind la „casele Catincăi Ghica”, proprietăți ale Cantacuzinilor, moștenite de Ecaterina de la părinții săi Costachi Ghica și Maria Cantacuzino-Deleanu⁵², urmate la deal de rohatca orașului⁵³. Ritmul alert și tentacular de urbanizare a împins așezarea spre extremitățile estice și vestice ale capătului Podului Verde, spre Sărărie și Drumul Hotinului și spre Păcurari, prin construcțiile ridicate pe locurile domnești oferite boierilor. Traseul Podului Verde s-a oprit în următoarele

⁴⁶ *Documente Iași*, vol. VII, p. 644, nr. 497; p. 152, nr. 122; vol. VIII, p. 192, nr. 144; vol. X, p. 293, nr. 315.

⁴⁷ *Registrul măsurării ulițelor orașului Iași din 1811*, în *Documente statistice privitoare la orașul Iași*, editori Ioan Caproșu, Mihai-Răzvan Ungureanu, vol. I (1756-1820), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997, p. 314.

⁴⁸ ANI, Documente, DCCV/1 (1815), f. 1-2; DCCV/15 (1825), f. 1-4.

⁴⁹ *Documente Iași*, vol. VII, p. 620, nr. 471.

⁵⁰ Dan Bădăraș, Ioan Caproșu, *op. cit.*, p. 258; Ioan Neculce, fasc. 3/1923, p. 155, nr. CXIX; fasc. 7/1928, p. 127, nr. XLVIII.

⁵¹ *Registrul măsurării ulițelor orașului Iași din 1811*, p. 314-315; Ioan Neculce, fasc. 4/1924, p. 225, nr. CXLII.

⁵² Biblioteca Academiei Române (în continuare: BAR), Documente istorice, CLX/83 (1820), f. 2.

⁵³ N.A. Bogdan, *Orașul Iași – monografie istorică și socială*, ediția a II-a, Iași, 1913, p. 83.

decenii în această zonă, urcând Ulița Copoului/Drumul Botoșanilor tot mai mult. Denumirea de Podul Verde a fost treptat înlocuită atunci când Ulița Mare, care pornea din fața palatului domnesc, a urcat și ea spre Copou, pe Podul Verde⁵⁴. Folosirea prezentei denumiri și pentru traseul Podului Verde a determinat începutul unui transfer simbolic al centrului orașului spre periferia geografică a sa, strada fiind individualizată din nou în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, mai întâi cu toponimul strada Copou, apoi strada Carol⁵⁵.

***Proprietari, uliceni și vecinătăți – schimbări
ale paradigmei urbane***

Cine sunt proprietarii așezați pe Podul Verde, cum au influențat spațiul locativ din extremitatea nordică a uliței și care au fost relațiile care au stat la baza procesului de comunicare spațială? Iată câteva dintre întrebările ale căror răspunsuri reconstituie evoluția țesutului urban ca urmare a componentei sociale a zonei. Documentele existente reflectă fidel oglinda socială a uliței amintite, locul în care se desfășurau activități economice și sociale, în care predominau manifestări specifice ale sociabilității, mai ales populare, și care redă tipologia solidarităților existente (familiale, sociale sau de vecinătate)⁵⁶. Proprietarii și chiriașii așezați la uliță sau în planul secund au construit în primele decenii din secolul al XIX-lea o ierarhie urbană complexă pe Podul Verde, dominantă fiind prezența elitei boierești, cu imixtiuni privind stratificarea socială și o diversitate a tipologiei relațiilor de vecinătate urbană. Elementul social a împărțit Podul Verde în două extremități: în spațiul

⁵⁴ ANI, Documente, CDIII/138 (1826), f. 1.

⁵⁵ Sorin Iftimi, *Piața Mihai Eminescu din Iași...*, loc. cit., p. 7.

⁵⁶ Dan Dumitru Iacob, *Elitele din Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, ed. cit., p. 111.

central, la uliță îi regăsim pe reprezentanții familiilor Sturdza⁵⁷, Ghica⁵⁸, Balș⁵⁹, Cantacuzino⁶⁰, Rosetti⁶¹, Beldiman⁶², Conachi⁶³ (proprietari ai terenurilor încă din secolul al XVIII-lea, care au transmis, majoritatea dintre ei, stăpânirile urmașilor familiei prin moșteniri sau vânzări), iar spre periferie mica boierime, negustori, meșteșugari, pe supușii etnici și pe reprezentanții marginalității urbane, formând cu toții un mozaic regăsit la o scară mai largă pe tot cuprinsul spațiului urban ieșean. Memoria și identitatea urbană au păstrat structura socială specifică Uliței Copoului, precum și rezultatul procesului de transfer al centrului simbolic spre periferia spațială a orașului, fapt vizibil și astăzi.

În primele două decenii ale secolului al XIX-lea extremitatea nordică a Podului Verde s-a aflat în zona actualului teren al Universității, proprietarii unei părți a zonei, atât la 1811⁶⁴, cât și la 1819⁶⁵, fiind reprezentanții familiei lui Costache Ghica. *Registrul măsurării ulițelor orașului Iași*, întocmit de administrația rusă în 1811, menționa ca ultimă proprietate pe drumul Copoului „ograda cu case și dughene a logofătului Costachi Ghica”, cel mai probabil mutat aici în deceniul nouă al secolului al XVIII-lea, după ce-și vânduse proprietatea sa, din Muntenimea de

⁵⁷ Hatmanul Săndulache Sturza, fiul vornciului Ștefăniță, locuia la Drumul Copoului în secolul al XVIII-lea (*Documente Iași*, vol. VIII, p. 207-208, nr. 159; ANI, Documente, DCCV/1 (1815), f. 1-2).

⁵⁸ Logofătul Costachi Ghica, căsătorit cu Maria Cantacuzino-Deleanu. Stăpâna case, dughene și terenuri în pe Ulița Mare și în Muntenimea de Sus, inclusiv la Podul Verde, în zona terenurilor actualei clădiri universitare (*Registrul măsurării ulițelor orașului Iași din 1811*, p. 317; *Uricariul*, vol. XI, 1889, p. 371-374; BAR, Documente istorice, CCLVI/172, f. 1; CLX/83 (1820), f.1; *Familiile boierești din Moldova și Țara Românească, enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, vol. III (Familia Cantacuzino), coord. Mihai Dim. Sturdza, București, Simetria, 2014, p. 38).

⁵⁹ Vornicul Teodor Balș, în *Ioan Neculce*, fasc. 7/1928, p. 118, LII.

⁶⁰ Vornicul Iordache Cantacuzino, în *Uricariul*, vol. X, 1888, p. 87.

⁶¹ Vistiernicul Iordache Roset, în *Ioan Neculce*, fasc. 7/1927, p. 130, nr. LII.

⁶² Vornicul Alexandru Beldiman, locuitor al unei case stăpânite mai întâi de membrii familiei lui Manolache Balș, în ANI, DCCXCIII/22 (1812), f. 1.

⁶³ Vornicul Manolachi Conachi, în *Ioan Neculce*, fasc. 4/1924, p. 225, nr. CXLII.

⁶⁴ *Registrul măsurării ulițelor orașului Iași din 1811*, p. 317.

⁶⁵ Giuseppe von Baiardi, *Plan iconographique de la ville de Jassy*.

Mijloc, domniei, pentru a se amenaja noua Curte Domnească⁶⁶. Locuința logofătului din capătul Copoului era formată din proprietatea primită moștenire de soția sa, Maria Cantacuzino-Deleanu, de la tatăl său, Iordache Cantacuzino⁶⁷. Acesta este atestat cu proprietate pe Drumul Copoului în deceniul opt al secolului al XVIII-lea, atunci când intra în stăpânirea unui loc domnesc dăruit de Alexandru Mavrocordat și mărit prin cumpărarea altuia de la fratele său Ioan Cantacuzino⁶⁸. La terenul adunat de socrul său, Costachi Ghica mai adăuga un loc cumpărat de la un alt membru al familiei Cantacuzino, Matei⁶⁹, cu care se înrudea prin alianță, acesta fiind nepotul socrului său Iordache și verișorul Mariei. Locul cumpărat era tot pe Podul Verde, însă mai spre baza dealului, la Drumul Aparilor⁷⁰, și fusese dăruit de Maria doctorului Anghel, pentru serviciile aduse familiei sale⁷¹. Astfel, relațiile de rudenie au determinat și stabilirea unor vecinătăți urbane; la începutul veacului al XIX-lea, o

⁶⁶ *Uricariul*, vol. XI, p. 371-374. De la Costache Ghica casa a fost cumpărată în deceniul nouă al secolului al XVIII-lea de către domnitor, pentru amenajarea Curții Domnești până la ridicarea unui nou palat pentru domnii țării, pe locul vechii curți domnești distruse de incendiu la acel moment (*ibidem*, vol. I, p. 342-344; Dan Bădărău și Ioan Caproșu, *op. cit.*, p. 126-128). Situația proprietăților (și a amplasamentului lor) deținute în oraș de Costachi Ghica nu a fost însă pe deplin elucidată, pe lângă proprietățile din Târgul de Sus și Muntenime fiind cunoscută și o casă aflată pe Ulița Mare (Dan Dumitru Iacob, *Elitele din Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, ed. cit., p. 48).

⁶⁷ *Documente Iași*, vol. VIII, p. 152, nr. 122. Iordache este fratele lui Ioan Cantacuzino logofăt și fiul lui Iordache Cantacuzino. Cei doi frați erau membri ai ramurii Cantacuzino-Deleanu, denumire primită după numele moșiei Deleni a înaintașului Toderașco Cantacuzino (*Familii boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, vol. III. *Familia Cantacuzino*, coord. Mihai Dim. Sturdza, București, Simetria, 2014, p. 38-39). Proprietatea este moștenită de fiica sa Maria, căsătorită mai întâi cu Ștefan Roset mare comis, ulterior cu hatmanul Costache Ghica, apoi de Ecaterina, fiica Mariei și a celui din urmă (BAR, Documente istorice, CLX/83 (1820), f. 1-2).

⁶⁸ *Documente Iași*, vol. VIII, p. 152, nr. 122; p. 155, nr. 125.

⁶⁹ *Documente Iași*, vol. X, p. 61-62, nr. 62.

⁷⁰ Drumul Aparilor, atestat din secolul al XVIII-lea, își avea traseul în zona aflată între Biblioteca Universitară și actuala stradă Ibrăileanu, plecând din ulița Podul Verde și coborând spre Păcurari (*Documente Iași*, vol. VIII, p. 84-85, nr. 64). Drumul a fost închis la începutul secolului al XIX-lea.

⁷¹ *Documente Iași*, vol. X, nr. 62, p. 61-62.

însemnată porțiune a terenului domnesc de la Copou se afla în posesia membrilor familiei Cantacuzino-Deleanu, proces început în secolul trecut de frații Ion, Iordache și nepotul lor Matei și continuat de Maria Cantacuzino și Costachi Ghica.

În 1819 extremitatea nordică a Podului Verde cuprindea aceeași așezare, care avea însă un nou proprietar. Din izvodul de zestre oferit de Costachi și Maria Ghica fiicei lor în 1811, cu prilejul celei de-a doua căsătorii cu Nicolae, fiul lui Iordache Roset, document aflat în copie la Biblioteca Academiei Române, aflăm că pe lângă moșii acesta primise și „o părec(h)e casă în Eși cu locul lor în mahalaua Muntenimile, lângă casele fiului nostru Dimitrachi, isprăvit”. Mai sus de proprietatea Ghiculeștilor urma bariera de la Copou, cu două puncte de ieșire spre Botoșani, una în continuarea Podului Verde și alta de pe Sărărie, cele două puncte fiind unite în anii '30 de o porțiune a uliței Asachi, care pleca din Drumul Copoului. Spre nord se găseau bariera orașului, spațiul de promenadă și terenurile virane din hotarul târgului, o zonă intermediară care despărțea spațiul urban de moșia târgului. Aceasta era formată din numeroase ulițe vechi ce ieșeau din oraș și sfârșeau la diferite proprietăți formate din vii, case săracicioase, pășuni, livezi sau terenuri agricole. Toate aceste terenuri, ce au fost despărțite spre jumătatea secolului al XIX-lea de promenada Copoului⁷², se întindeau până spre moșia mănăstirii Copou, a cărei biserică o aflăm evidențiată de Baiardi în planul său din 1819; de acolo urma locul satelor care făceau parte din hotarul orașului, incluse în comuna Copou⁷³.

Pe aceeași parte stângă a Podului Verde, în planul doi, în spatele Ghiculeștilor, precum și la uliță, dar mai spre vale, vecinătatea urbană era asigurată de locurile deținute de Teodor Balș și Iordachi Roset. Pe flancul superior al fostei proprietăți a lui Iordache Cantacuzino-Deleanu,

⁷² Dan Dumitru Iacob, *Elitele din Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, ed. cit., p. 121.

⁷³ *Studii*, nr. 11/1949, p. 202-205.

coborând Copoul spre cișmeaua din Păcurari se aflau locurile logofătului Ioan Bogdan⁷⁴, ale lui Constantin Râșcanu mare vornic⁷⁵ precum și cel al domniței Ralu Mavrocordat, cea mai întinsă proprietate a zonei⁷⁶. Vornicul Teodor Balș deținea locurile „de la deal de drumul cel pe din sus de cișmeaoa Păcurarilor”, uliță care se suprapune actualei străzi Toma Cozma. Iordachi Roset Roznovanu era cel care-și căsătorise fiul, pe Nicolae, cu Ecaterina Ghica și își avea proprietatea spre Păcurari, mai sus de cea deținută de Teodor Balș, în apropierea unui alt membru al familiei sale, Iancu Miclescu, cumnatul său⁷⁷. Pe vornicul Teodor Balș (fiul lui Grigore și al Zoei Costachi), poreclit în epocă Frederic, îl regăsim cu titulatura de baș-boier la 1835; boierul nu trebuie confundat însă cu Teodor Balș caimacamul Moldovei dintre 1856-1857, decedat la 1857, sau cu marele logofăt Teodor Balș căsătorit cu Maria Bogdan și decedat la 1867⁷⁸.

Teodor Balș și-a mărit considerabil numărul stânenilor stăpâniți prin intermediul mai multor achiziții. Atestate documentar ne sunt terenurile cumpărate de la mai mulți mahalagii⁷⁹ din zonă, unite într-o singură proprietate, precum sunt cele cumpărate de la Luța, văduva lui Mihai „ungurul”, sau de la un oarecare Constandin „băcăoanul”. Memoria istorică, prin însemnările lui Vasile Panopol, a reținut și o altă vânzare făcută de Nicolae Sturza, fiul fostului domn Ioniță Sandu Sturza, care îi vindea lui Teodor Balș casele moștenite de la tatăl sau, aflate tot

⁷⁴ *Documente Iași*, vol. VIII, p. 295-296, nr. 224.

⁷⁵ Vornicul Constantin Râșcanu primise danie tot de la Teodor Calimah un loc în vecinătatea celui deținut de Ioan Bogdan, adăugând la acesta și unele locuri cumpărate de la vecinii săi (*Documente Iași*, vol. X, p. 21, nr. 15).

⁷⁶ *Documente privitoare la istoria economică a României. Orașe și târguri. 1776-1861. Seria A, Moldova*, vol. II, editori Gh. Ungureanu et al., București, Direcția Generală a Arhivelor Statului, 1960, p. 36-37, nr. 25; ANI, Documente, DCCV/ 1, (1805), f. 1-2.

⁷⁷ *Documente Iași*, vol. X, p. 169-170, nr. 184.

⁷⁸ Vezi schița genealogică a familiei Balș în *Familii boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, vol. I, Abaza-Bogdan, coord. Mihai Dim. Sturdza, București, Editura Simetria, 2004.

⁷⁹ *Ioan Neculce*, fasc. 7/1927, p. 130-134, nr. LIV-LVII.

în această zonă, cu grădină mare, pe care cel mai probabil le-a unit cu locurile deținute. În lipsa moștenitorilor, Balș a lăsat întreaga avere lui Mihai Sturza, domn al Moldovei, iar reședința pe care și-o construise aici a fost donată domnului Moldovei, fiind transformată în teatrul de la Copou⁸⁰. Mult mai târziu față de perioada la care facem referire, în deceniul nouă al secolului al XIX-lea, fostele locuri deținute pe rând de familiile Cantacuzino-Deleanu, Ghica, Sturza și Balș au format zona urbană pe care a fost clădit noul palat universitar de la Copou.

Revenind la începutul veacului al XIX-lea, mai trebuie menționată o proprietate atestată documentar în vecinătatea proprietății Ghiculeștilor, care era deținută de Episcopia Hușilor⁸¹. Epitropii acesteia au oferit-o, în schimbul a patru țigani⁸², vornicului Manolachi Conachi, loc pe care acesta-și ridica locuința. Dintr-o mărturie hotarnică a locului, realizată la început de secol, Manolachi Conachi îi menționa ca vecini pe vornicul Constatin Greceanu, ulicean (locuitor) al Drumului Copoului încă din secolul XVIII, dar și pe Iordachi Cantacuzino-Deleanu⁸³.

Extremitatea nordică a Podului Verde, pe partea opusă, spre Sărărie, cuprindea locuri, case și grădini stăpânite de reprezentanți ai familiilor Balș, Rosetti, Buhăescu sau Codreanu etc. Paharnicul Vasile Buhăescu primise la sfârșitul secolului al XVIII-lea de la domnie „un loc de casă, de grădină și de vie”, care începea în hotarul cimitirului bisericii Sfinții 40 de Mucenici și urca spre barieră. Locul destul de întins era deținut în primul deceniu al secolului al XIX-lea de cei doi copii ai paharnicului: Ștefan comis și Maria, căsătorită cu Sandu Miclescu⁸⁴. Un

⁸⁰ *Noul Palat Universitar de la Copou. 100 de ani de la inaugurare*, ed. Ion Agrigoroaie et al., Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997, p. 13; Vasile Panopol, *Pe ulițele Iașului*, ediție îngrijită de Mihai Sorin Rădulescu, București, Editura Alfa, 2000, p. 133.

⁸¹ *Documente Iași*, vol. IX, p. 220, nr. 237; p. 223, nr. 240.

⁸² *Documente Iași*, vol. IX, p. 207-208, nr. 231.

⁸³ *Ioan Neculce*, fasc. 4/1924, p. 225, nr. CXLII.

⁸⁴ *Ioan Neculce*, fasc. 9/1931, p. 101, nr. XXXV.

act de schimb dat de Maria Miclescu „păhărniceasa” ne arată că aceasta dăruise logofătului Costache Ghica partea sa din locul părintesc, obținând la schimb un alt loc al logofătului, aflat peste Podul Verde⁸⁵. Partea lotului deținută de comisul Ștefan Buhăescu ajunsese în stăpânirea lui Manolachi Balș, proprietar și el al câtorva locuri și dughene de pe Podul Verde, dar și al unei locuințe boierești importante de la capătul sudic al uliței, la intersecția acesteia cu Drumul Păcurarilor, în zona actualei Case de Cultură a Studenților.

Locul din extremitatea nordică era unul întins și cuprindea o grădină și o livadă, închise într-o ogradă, așa cum reținuseră funcționarii ruși în registrul privind măsurarea, în 1811, a câtorva ulițe din capitala Moldovei, printre care s-a numărat și Podul Verde. O parte a terenului⁸⁶ a fost înstrăinată în baza solidarității familiale unei rude, spătarul Iordache Balș, pentru ca în anii următori acesta să fie stăpânit de fiica lui Iordache, Zoița, căsătorită cu Dracachi Roset. Cei doi soți și-au ridicat în Muntenimea de Sus, pe locul amintit, „case din piatră cu pivniță de piatră cu hambar de pus pâine, cu puț de piatră”⁸⁷. Proprietatea îngrădită de zaplazuri a fost vândută de cei doi soți, în 1811, unui alt membru al familiei Rosetti – postelnicului Răducanu, în schimbul importante sume de 31.000 lei.

O altă parte a locului deținut în zonă de Manolachi Balș a fost vândută la început de secol, marelui logofăt Săndulache Sturdza, căsătorit cu Catrina Moruzi, fiica domnitorului; boierul locuia și el pe Podul Verde, în casa tatălui său, aflată mai jos de terenul cumpărat de la Manolachi Balș. Situată între ulița ce pleca din Podul Verde spre biserica Patruzeci de Sfinți și Drumul Sării (strada Coroi), casa Sturza este cea mai veche așezare boierească a Drumului Copoului păstrată (fosta Școală

⁸⁵ BAR, Documente istorice, CCIV/124 (1805), f. 1.

⁸⁶ ANI, Documente, DCCV/ 1, (1805), f. 1-2.

⁸⁷ ANI, Documente, MLX/2 (1804), f. 1.

a Fiilor de Militari)⁸⁸. După cele două vânzări Manolachi Balș și-a păstrat o parte din lotul întins, pe care-și avea grădină și livadă la 1811, învecinându-se în partea de sus, spre viitoarea stradă Asachi, cu Ion Negrea, baș-bulucbaș, și cu un alt ulicean, Dumitrachi Codreanu⁸⁹.

Conchidem afirmând că aceste proprietăți și parcele ale mahalagiilor Muntenimii de Sus reprezintă doar câteva exemple semnificative din multele stăpâniri și numeroșii proprietari care la un moment dat au fost uliceni ai Podului Verde, în extremitatea nordică a acestuia. Indiferent că au stăpânit în pace, au înstrăinat sau au lăsat moștenire proprietățile urbane, fiecare în parte a influențat evoluția țesutului urban și a ierarhiei sociale a zonei nordice a orașului. Exemplele oferite mai sus, alături de alte proprietăți cu un parcurs asemănător, care au fost omise în aceste pagini din motive legate de întinderea studiului, au făcut obiectul numeroaselor tranzacții în anii următori, fiind împărțite, unite, vândute, moștenite, schimbate sau închiriate. Proprietarii care au urmat în următoarele decenii din lungul secol al XIX-lea au fost de cele mai multe ori, în cazul uliței Podului Verde, urmași ai vechilor familii boierești, zona păstrându-se drept una a elitelor, structurile de familie dictând în continuare distribuția spațială a uliței, existând însă și numeroase excepții. Demersul de față dorește să ofere o restituire istorică menită a plasa Podul Verde în ansamblul urban ieșean premodern, redând, totodată, spațiului menționat memoria și identitatea sa, prin reconstruirea lumii urbane pe care a înglobat-o, de la începutul secolului al XIX-lea. Obiectivul a fost acela de a aplica o direcție de cercetare pentru investigarea spațiilor urbane premoderne, prin referirea la câteva momente din evoluția istorică a uliței și la anumiți proprietari reprezentativi, care au format, într-o anumită perioadă de timp (primele decenii ale secolului al XIX-lea), extremitatea nordică a orașului Iași.

⁸⁸ ANI, Documente, DCCV/1 (1805), f. 1; Vasile Panopol, *op. cit.*, p. 132.

⁸⁹ *Registrul măsurării ulițelor orașului Iași din 1811*, p. 318.

*The Northern end of Podu Verde:
Space morphology and dynamics of urban sociability
in Iasi during the 19th century*

~ Abstract ~

Keywords: *Iasi, Copou, Green Street, neighbourhood, memory*

Medieval and premodern organization of Iasi was comprised of different structures, among which alongside the neighbourhood or parish was also found the street. From this point of view, the street, apart from the geographic role of access route, develop an important social component. To this social role which it held in the economy of urban communities, it was added the status of element of aggregation for the city agglomerations. Therefore the street represent in this case a complex urban tissue, an assembly in which the spatial elements (such as housing groups, urban landmarks, urban morphology or landscaping) are influenced and even frequently dictated by social relationships between community members; we refer here to neighbourly relations, ethnic, family or professional. The street was becoming thereby the indicator of urban life, the unification point for the economic, commercial and social functions. The street is therefore an individual urban structure developed at a smaller scale than that applied to large areas such as the neighbourhood; formed of at least two – three families, the communities of townspeople are linked by geographical proximity, the main communication relationship between the townspeople being the area which they have / take in dominion, symbolically. In most cases this form of neighbourhood exceeded the physical proximity imposed by the needs increasingly complex determined by geographical proximity residential.

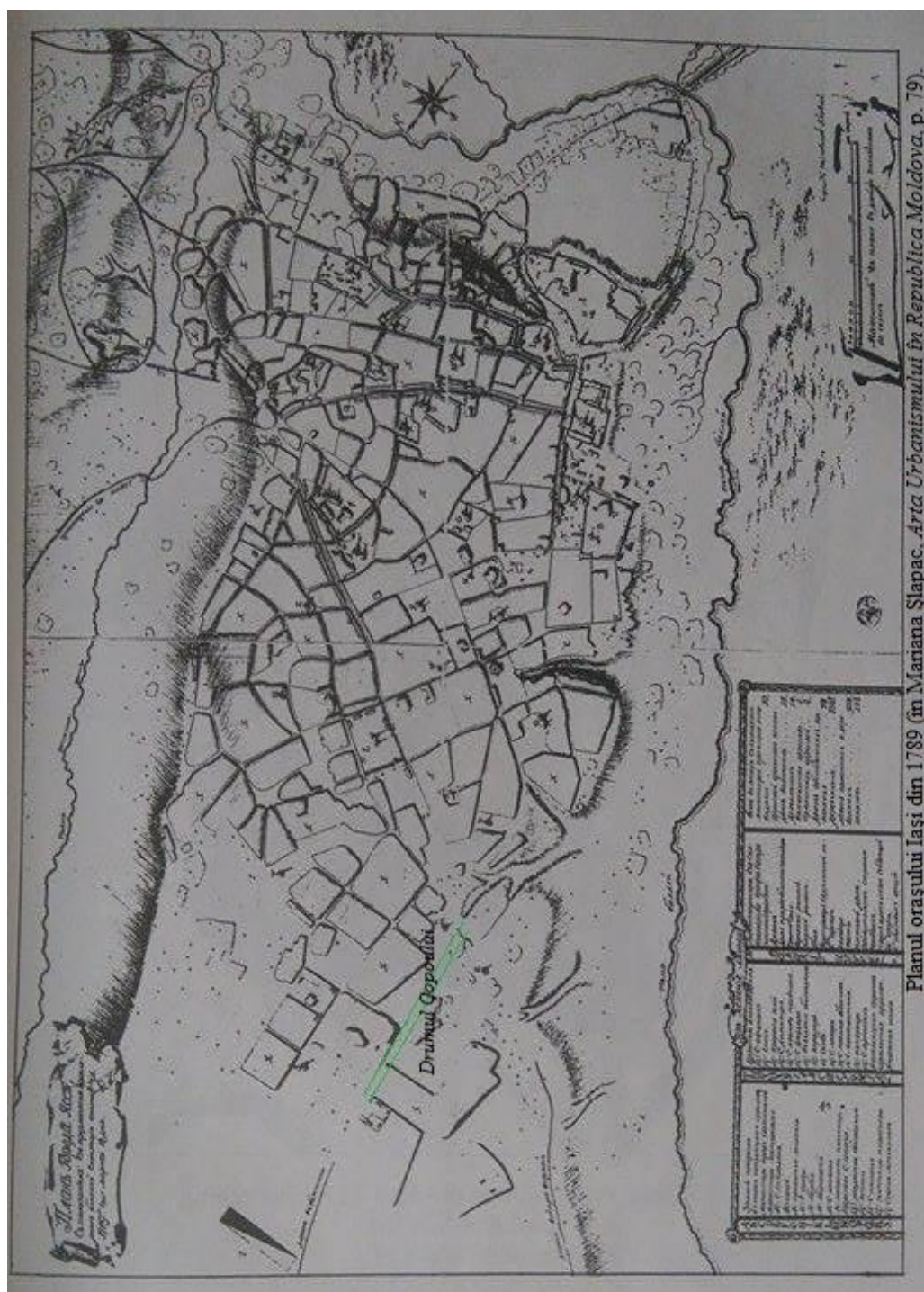
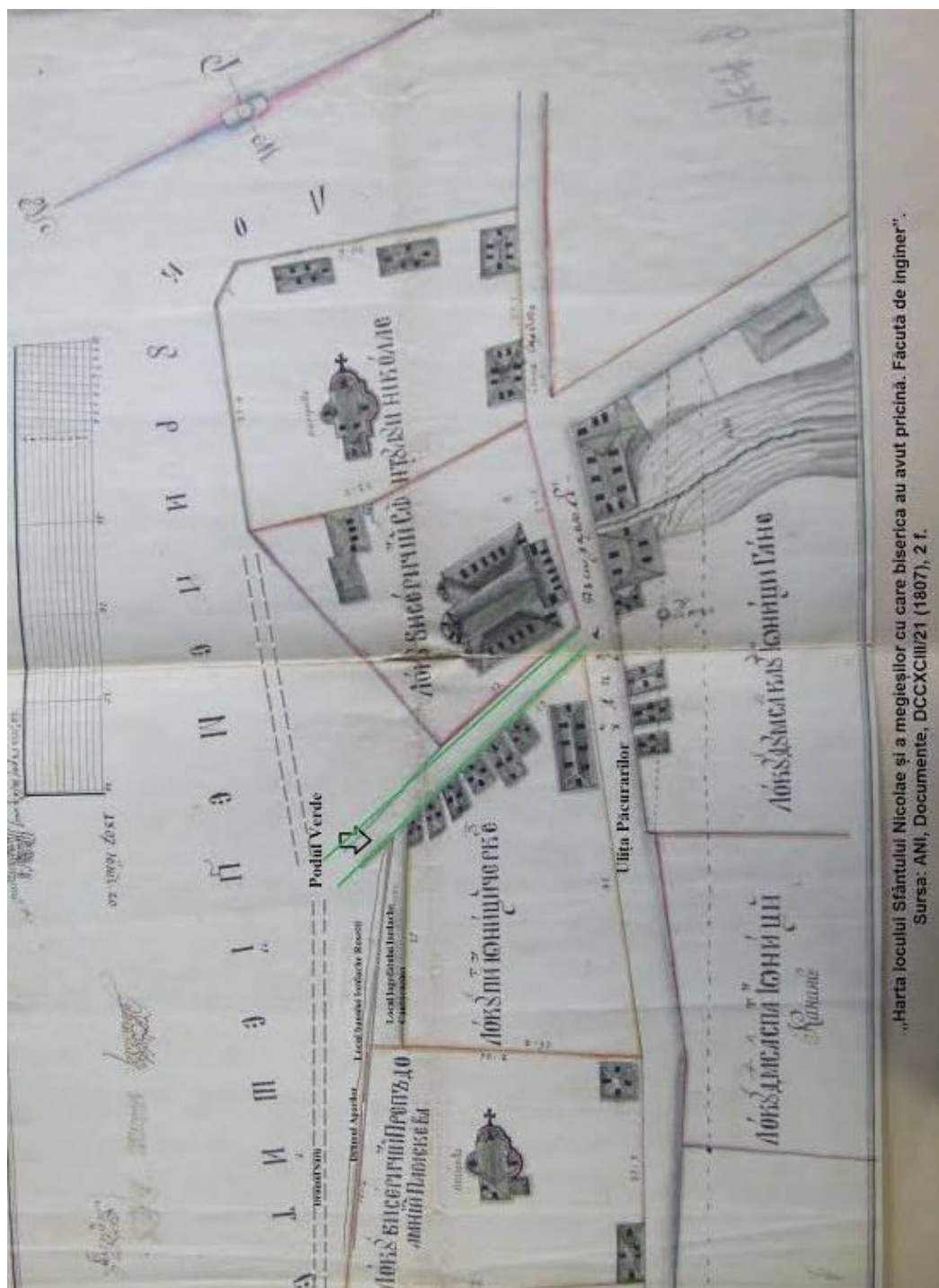

Figura 1

„Harta locului Sfântului Nicolae și a meșteșurilor care biserica au avut pricină. Facută de inginer”.
Sursa: ANI, Documente, DCCXCIII/21 (1807), 2 f.

Figura 2

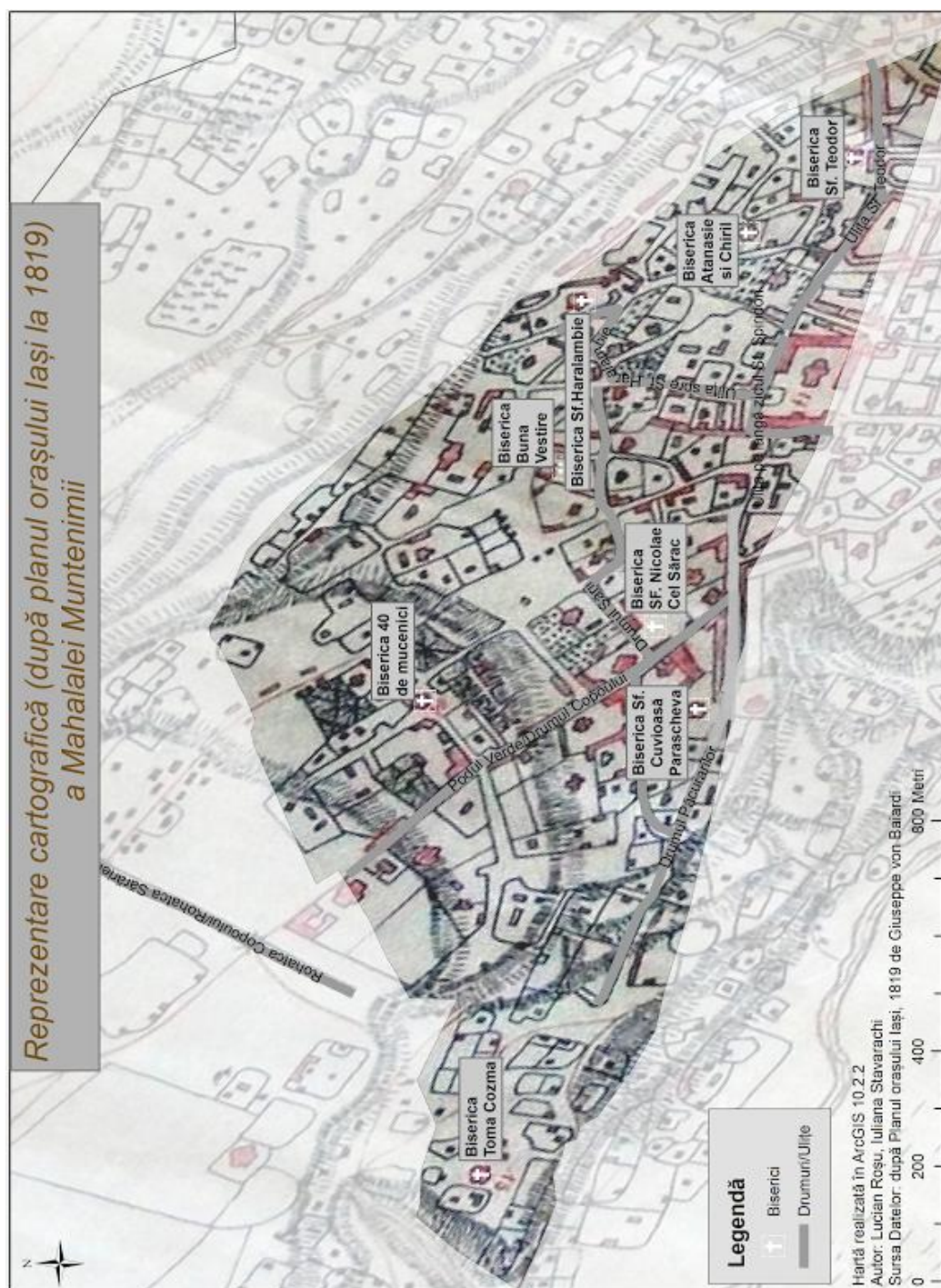

Figura 3

